

Anna Cieplak

Lata powyżej zera

Znak, Kraków 2017

Anna Cieplak

To główny pokoleniowy manifest. I choć mam tyle lat, ile miałby Magik, gdyby nie skończył z okna, to i tak ciarki mi chodziły podczas czytania samych słów-ciałek-czerwone i białe sianeczko Gdań-Gdań, zmywek w Szkocji, bogówki i ostatnie VHS-y.

Ten portret dorastania jest nie tyle nostalgiczny, ile krytyczny, bo patrzymy oczami bohaterki, która sama krytycznie spogląda na siebie i rzeczywistość dookoła.

Justyna Sobolewska, „Polityka”

Klasyczna opowieść o dojrzewaniu i dążeniu do realizacji marzeń zastąpiona zostaje pesymistyczną diagnozą społecznych, kulturowych i genderowych barier, skutecznie uniemożliwiających awans społeczny. Cieplak z brutalną szczerością burzy optymistyczny, ale z gruntu fałszywy mit o nieograniczonych możliwościach, którymi karmi się kolejne pokolenia dorastające w III RP.

Michał Sowiński, „Tygodnik Powszechny”

Opis

Tytułowe lata powyżej zera odpowiadają pierwszej dekadzie naszego wieku. Urodzona w 1989 roku Anita Szymborska, narratorka-bohaterka utworu, przedstawia zdarzenia z późnego dzieciństwa i wczesnej młodości. Opowieść zawiązuje się w roku 2001 i zostaje doprowadzona do roku 2010 (dziesięć lat rozpisanych w dziesięciu rozdziałach). Anita mieszka wraz z rodzicami w Będzinie, w zwykłym bloku, wypełnionym ludźmi z klasy ludowej. Matka Anity jest fryzjerką, ojciec robotnikiem budowlanym; oboje mają kłopoty z pracą i wiodą życie raczej skromne. Rozdziały obejmujące lata, które bohaterka spędziła w gimnazjum i liceum, wypełnione są zdarzeniami typowymi dla młodzieży w tym wieku – układają się,

rzecz jasna, w katalog wtajemniczeń i inicjacji. Narratorka opowiada nam o tym, czym jako nastolatka żyła – o swoich przyjaźniach, szkolnych perypetiach, o muzyce, której podówczas słuchała, o odkrywaniu smaku „zakazanych owoców”. Nie brakuje rozczarowań – miłosnych, przyjacielskich, wreszcie środowiskowych (19-letnia Anita ma dość rodzinnego miasta i domu). Z powodu tych ostatnich bohaterka nie podejmuje studiów po maturze – postanawia uciec z Będzina. Wyjeżdża do Szkocji, gdzie zostaje sprzątaczką i wiedzie typowe życie polskich emigrantów zarobkowych. W finale powieści wraca do Polski, ale nie wiemy, czy na stałe – jej plany na przyszłość nie zostały wyjawione.

Gatunek

W komentarzach krytycznych, jakie pojawiły się po opublikowaniu *Lat powyżej zera*, zwracano uwagę na oryginalność ujęcia tematu wchodzenia w dorosłość. Opowieść sporządzona przez Annę Cieplak – podkreślali krytycy – wymyka się zarówno schematom prozy wspomnieniowo-nostalgicznej, jak i pokusom „egzotyzacji” świata przedstawionego. Kinga Dunin pisała: „Nie znajdziemy tu żadnej egzotyki ani pochylania się nad nędzą blokowisk. Nie ma ty tych wszystkich klisz, które mnie męczą – matki wmusza-

jącej wszystkim zupę pomidorową, ojca w kapciach, popijającego przed telewizorem piwo. Cieplak nie potrzebuje ich, żeby pokazać normalne życie. W tym normalnym życiu młodzi spotyka się na klatkach schodowych albo w kościele, istnieje w nim alkohol i narkotyki. I seks. Czasem przemoc. (...) Chyba nie da się dorosnąć, nigdy nie ocierając się o żadną niebezpieczną albo trudną sytuację”. I konkludowała: „Rzadko zdarza się czytać polską powieść, która byłaby tak realistyczna i wiarygodna w warstwie społecznej, jaki

obyczajowej oraz psychologicznej. I całkowicie bezpretensjonalna".

W węższym ujęciu powieść ta była też przedstawiana jako osobliwy manifest pokoleniowy. W istocie – pisarka rekonstruuje świat wspólny dzisiejszych trzydziestolatków. Ale Cieplak nie była chwalona tylko za to, że udanie weszła w rolę dokumentalistki lat pierwszych. Przede wszystkim wydobywano to, że pisarka zmierzyła się z mitem, którym towarzyszy nie tylko pierwszemu kapitalistycznemu pokoleniu (znamienny

jest rok urodzenia Anity), ale i obejmuje roczniki późniejsze (Polaków urodzonych w późnych latach 60.). Dojrzewanie Anity oraz kilkorga jej przyjaciół zachodzi w określonej ramie społeczno-kulturowej, ekonomicznej i ostatecznie – klasowej. Anna Cieplak pokazała, że nie jest prawdą, iż przed każdym młodym człowiekiem rysują się nieograniczone możliwości. Albo inaczej: wskazała na umowność przystawia mówiącego, że każdy jest kowalem swojego losu.

Tematy do dyskusji

- W jednym z wywiadów pisarka powiedziała, że chciała „zwrócić uwagę na to, jak małe sytuacje, mogą zmienić nasze życie”. **O jakich „drobiazgach” mowa?**
- Bohaterka powieści Cieplak powiadamia o „rozczarowaniu zdobycami wolności, które mogli zrozumieć jedynie nasi rodzice”. **Na czym rozczarowanie wolnością – jeśli w ogóle dochodzi w powieści do głosu – polega?**
- **Co można powiedzieć na temat relacji nastolatki z jej rodzicami?** Wydaje się, że w tej powieści – co wyjątkowe – nie toczy się żadna „wojna domowa”. Czy rzeczywiście nie ma w *Latach powyżej zera* konfliktu pokoleń?
- Historię Anity można chyba wziąć za „studium przypadku”. **Na ile reprezentatywny i wiarygodny to „przypadek”?** Niektórzy krytycy uznali, że reprezentatywny i wiarygodny jak najbardziej. Czy na pewno?
- Podnosząc liczne zalety *Lat powyżej zera*, niektórzy krytycy ubolewali nad sposobem zamknięcia tej opowieści. Coś w tym jest – finał wydaje się „niewyraźny”; dziesiąty rozdział został zamknięty tak jak dziewięć wcześniejszych, ale bez wyraźnej puenty. **Czy to usterka warsztatowa, czy może świadomie wprowadzony zabieg, podszyty sugestią, że losów Anity niepodobna spuentować?**

Warto przeczytać

Lata powyżej zera to druga powieść w dorobku Anny Cieplak (rocznik 1988). Na jej wcześniejsza powieść (*Ma być czysto*, 2016) spadł deszcz pochwał i nagród. Autorka została wyróżniona m.in. Nagrodą Literacką im. Witolda Gombrowicza oraz Nagrodą Conrada. Warto sprawdzić, czy zachwyty, jakie wywołał debiut powieściowy Cieplak, są uzasadnione. Na pewno jest to niecodzienna propozycja. Powieść traktuje o życiu

piętnastoletnich dziewcząt, ale w niczym nie przypomina utworów przeznaczonych dla młodzieży – choćby w tym sensie, że nie zawiera treści dydaktycznych, nie przynosi moralnych pouczeń. Opowieść o perypetiach Oliwki i Julki, dwu nastolatkach z Dąbrowy Górniczej, ma wszystkie zalety powieści psychologiczno-obyczajowej zaadresowanej do jak najbardziej dorosłego czytelnika.

Poleca

Dariusz Nowacki – krytyk literacki i badacz literatury, profesor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; redaktor kwartalnika kulturalnego „Opcje”. Zajmuje się głównie polską prozą przelotną XX i XXI wieku oraz życiem literackim tego okresu. Ostatnio opublikował *Ukosem. Szkice o prozie* (2013).

